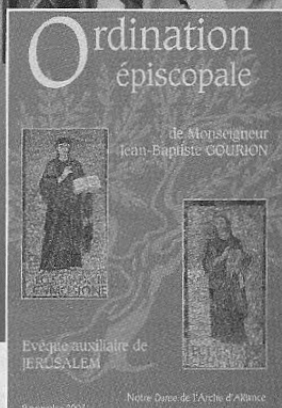

הכתרתו ומותו של בישוף יהודי קתולי

יוחנן-המטביל גוריון וקהילות היהודים נוצרים בארץ ישראל

גרשון נראל

בשלהי שנת 2003 נוסדה בישראל משרה כנסייתית בכירה חדשה: בישוף יהודי קתולי עבור כ-400 חברי הקהילות הקתוליות הדוברות עברית בארץ. המשרה אוישה במשך 20 חודשים בלבד, מנובמבר 2003 עד יוני 2005. ראשית המעשה באגרת שנחתמה בידי האפיפיור יוחנן פאולוס השני, ופורסמה בוותיקן, שלפיה מינה האפיפיור את יוחנן-המטביל גוריון לתפקיד של "הגמון ורועה נאמן בקהילת הקתולים דוברי העברית" החיים בישראל.¹ כן העניק לו האפיפיור את התואר של 'בישוף לוד'. המינוי היה שנוי במחלוקת, במיוחד לאור ההתנגדות של הפטריארך הלטיני של ירושלים, מישל סבאח, שעמדתו הפרו-פלשתינית והאנטי-ציונית ידועה.²

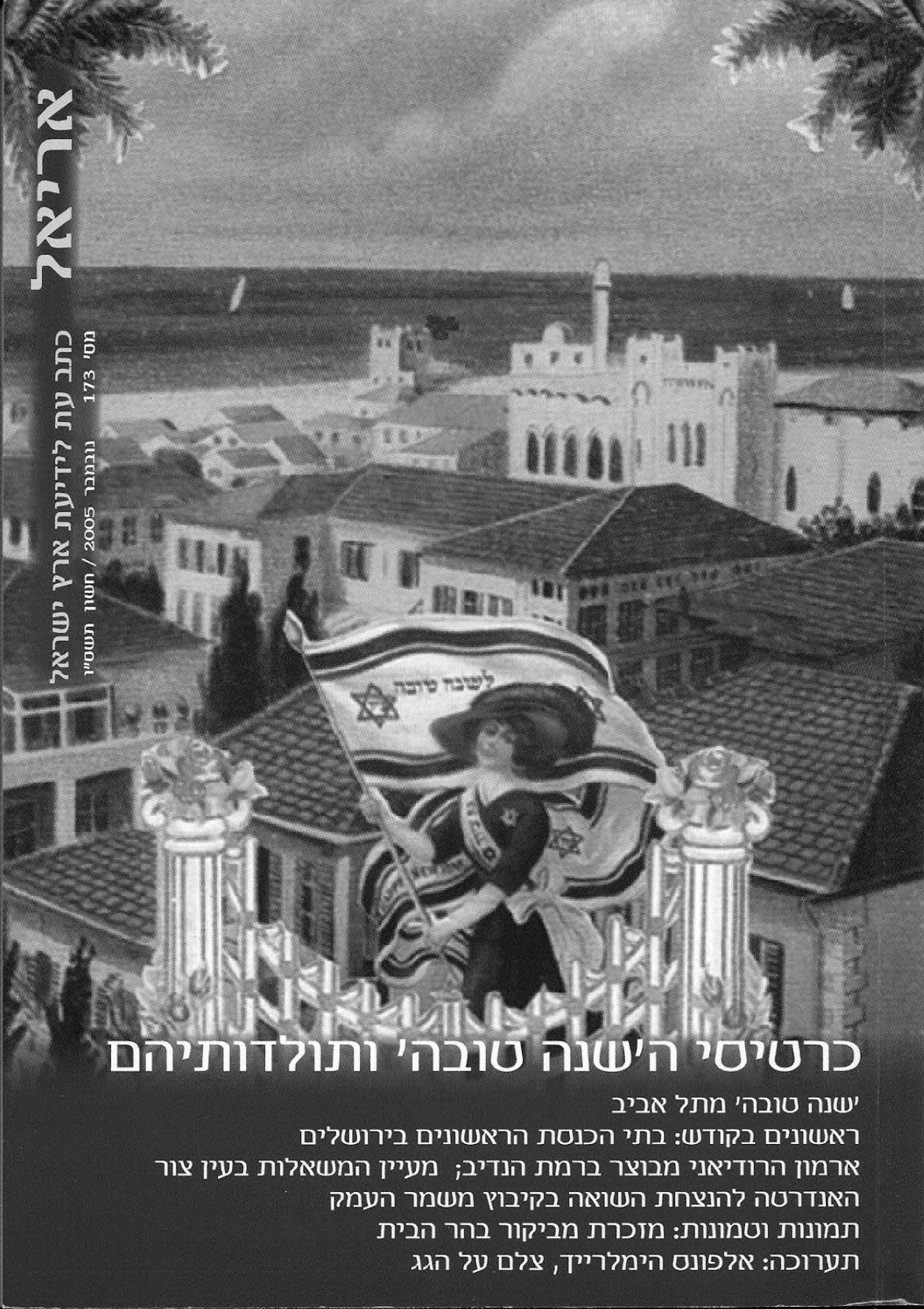
ההכתרה נערכה בטקס מלווה ליטורגיה חגיגית בכנסיית גבירתנו של ארון הברית באבו גוש. המסמיכים-שושבינים הראשיים היו הפטריארך, קרדינל אצ'גריי מרומא, הארכיבישוף פייטרו סמבי, שגריר (Nuncio) הכס הקדוש בישראל, ולצדם כחצי תריסר כמרים בכירים מהכנסיות המזרחיות.³

הציפיות מהבישוף היהודי החדש היו רבות, אולם סופו שחלה במחלה ממארת והלך לעולמו במחצית 2005.⁴

למעלה: הכתרתו של יוחנן-המטביל גוריון (השני מימין), בנובמבר 2003. למטה מימין: חוברת שיצאה לכבוד האירוע.

אריאל

כתב עת לידעת ארץ ישראל
מס' 173 / נובמבר 2005 / חשוון תשס"ו

כרטיסי ה'שנה טובה' ותולדותיהם

שנה טובה' מתל אביב

ראשונים בקודש: בתי הכנסת הראשונים בירושלים
ארמון הרודיאני מבוצר ברמת הנדיב; מעיין המשאלות בעין צור
האנדרטה להנצחת השואה בקיבוץ משמר העמק
תמונות וטמונות: מזכרת מביקור בהר הבית
תערוכה: אלפונס הימלרייך, צלם על הגג

מאז שנת 1990 עמד גוריון, בן למשפחה יהודית מאורן שבאלג'יריה, בראש חברת 'יעקב הקדוש', המעניקה סעד רוחני, חברתי וחומרי לקתולים ממוצא יהודי ולדוברי עברית בארץ. האגודה נוסדה ב-1956 כדי לשמש מסגרת רוחנית לעולים החדשים (בעיקר ממזרח אירופה), בקהילות שמרוכזות בירושלים, ביפו, בחיפה ובבאר שבע.⁵ יחסי ידידות שוררים כידוע בין הקתולים דוברי העברית לבין היהודים המשיחיים, המונים כ-5,000 נפש והחיים בכמאה קהילות ברחבי הארץ. קשרים אלו התפתחו במיוחד מאז ימיו של אוסוולד רופאיזון, 'האח דניאל' (יהודי ציוני שהצטרף למסדר הנזירים הכר-מליטים בחיפה, ונפטר ביולי 1998).⁶

* * *

העולם הקתולי מערבי התייחס להכתרת גוריון כאל מאורע היסטורי. היסטוריון ישראלי ידוע הדגיש את החשיבות שבפעם ההחייאה של קהילת היהודים הנוצרים הקדומה מהמאה הראשונה (מע"ה ש טו, יג).⁷ בוותיקן סברו כי לגוריון, 'הבישוף היהודי' החדש בישראל, תפקיד של מגשר על פני פער היסטורי של קרוב לאלפיים שנה, מאז שהושלת של בישופים נימולים בירושלים התחלפה בבישופים גויים.⁸ בטקס הכתרתו באבו גוש תמצת הבישוף גוריון את חזונו במשפט קצר: "סוף סוף חזרנו לבית שלנו". בכך הביע את אמונתו בתהליך מתמשך של שיבת האמונה הנוצרית לשורשיה היהודיים.⁹

חוגים קתוליים תפסו את המינוי כתחילתה של 'הכנסייה העברית' בישראל, ואף ראו בכך חלק מהכנסייה הרומית בההגת האפיפיורות. הם הדגישו שקהילה זו נפופה למרותו המוחלטת של בישוף רומא, ללא אפשרות לחרוג מהדוקטרינות של הכנסייה הקתולית וממוסדותיה המוסמכים. לדוגמא, אף כי נוסחי התפילות וניהול הליטורגיה תורגמו לשפה העברית, הרי שהם כפופים

למסורת הפולחן הלטיני. מדובר אפוא בקהילה קתולית לכל דבר, כולל, למשל, תפילות המכוונות למרים, 'אם האלוהים', שאף נחשבת אצלם כשותפה בתהליך הגאולה (Coredemptrix) ותפילות לקדושי הכנסייה לזכרונותיהם.

בהכתרה החגיגית נמנעו מלציין את המילה 'יהודי', ולא בכדי. למעשה כל המסמכים הקתוליים הרשמיים נמנעים במכוון מאזכור זה כאשר הם עוסקים בבישוף דובר עברית או בקהילת דוברי עברית. השימוש במונח 'דובר עברית' יכול להתייחס לכל מי שהשפה העברית שגורה בפיו, והוא פחות מחייב מהמונח 'יהודי'. עם זאת, גוריון הדגיש את מוצאו היהודי, ודיבר על כך ש'הזמן בשל' לתחילתו של הענף היהודי בכנסייה האוניברסלית, ובמיוחד בארץ. כך, למשל, בחוברת שהופקה לרגל ההכתרה הובאו שתי הנשים מהפסיפס המפורסם בכנסיית סנטה סבינה ברומא, המייצגות את 'כנסיית הנימולים' מחד, מול 'כנסיית הערלים' מאידך. 'כנסיית הנימולים' מוצבת בחוברת מעל 'כנסיית הגויים', כאילו באים לומר שכנסיית הנימולים היא המקור של הכנסייה מאומות העולם. באותה החוברת פרסם גוריון גם את נס-ההגמון החדש שלו, ובו מספר סמלים יהודיים מובהקים כמו מגן דוד, אריה יהודה, עץ זית, ירושלים, והכיתוב: "ובירושלים תנוחמו" (ישע' סו, יג).¹⁰ למרות העובדה שהמילה 'יהודי' נעדרת באופן רשמי, בלטה הנוכחות היהודית במילוי משרתו של גוריון ובקהילה שהוא יצג.¹¹

יודגש כי גוריון לא נחשב לבישוף ירושלים, ומשרתו הוגדרה כ'בישוף מסייע' לפטריארך הלטיני של ירושלים. כדי להסיר כל ספק, הוענק לו בשם בלבד התואר של 'בישוף לוד'. קרוב לוודאי שהכס הקדוש הביא בחשבון את כל ההשלכות העלולות להיווצר עם המינוי. במקביל, לקתולים היה חשוב גם לשמור על נוכחות בלוד, זכר

לסכסוך ישן משנת 1870 שבו הם איבדו 'זכויות זלבניות' בכנסיית סנט ג'ורג' בלוד לטובת היוונים אורתודוקסים. באמצעות מתן תואר בשם בלבד (Titular See) לגוריון כבישוף לוד, יכלה הכנסייה הקתולית לטעון לרציפות אפוסטולית גם בלוד.¹²

ביקורת על 'הבישוף היהודי'

רבים הצביעו על ההיבטים השנויים במחלוקת במינויו של גוריון, ובמיוחד הנוצרים פלשתינים ותומכיהם. לדעתם, זוהי יצירה מיותרת של סמכות כנסייתית נפרדת עבור הקתולים דוברי העברית בישראל, שמטרתה לערער את מעמדו של הפטריארך הערבי בעדה הלטינית בארץ. היו מי שטענו כי זהו מינוי פוליטי, שנועד לחזק את קשרי הוותיקן עם ישראל על חשבון הפלשתינים, שרק יוסיף מחלוקת בקרב הנוצרים בארץ.

נמצא אף מי שהגדיר את המינוי כ'בדיחה', שבה הכנסייה הנוצרית נכנעה לתכתיבי 'הישות הציונית', וכי באמצעות צעד זה ישראל רכשה כביכול דריסת רגל בענייני הכנסייה הקתולית בארץ הקודש.

תקדים פרוטסטנטי מהמאה ה-19

דומה שמינויו של בישוף יהודי קתולי בישראל בא כתגובה ישירה של הוותיקן לצמיחה הדינמית של תנועת היהודים המשיחיים, בארץ ובחול, שהתפתחותה קשורה בשתי המאות האחרונות, בעיקר לעולם הפרוטסטנטי. במילים אחרות, צעד קתולי זה בא, למעשה, במטרה לאזן את המשוואה ההיסטורית לנוכח 'הקהילות הפרוטסטנטיות' של המאמינים היהודים בישראל ובתפוצות. אמנם, הוותיקן והבישוף גוריון עצמו בחרו להתעלם לחלוטין מהעובדה ההיסטורית שהגמון יהודי קודם כבר כיהן בירושלים של העת החדשה. כידוע, באמצע המאה ה-19 הופיע בירושלים המודרנית ההגמון/מיסיונר היהודי הראשון, מיכאל שלמה אלכסנדר, שפעל בה מטעם

הכנסייה האנגליקנית.¹³ בשנים שבהן כיהן אלכסנדר כ'בישוף מן הנימולים בהר ציון' (1842-1845) הלכה וגברה אצל המילנירסטים הציפייה לכינונה של כנסייה יהודית כמו במאה הראשונה.

בניגוד למצב הקיים בראשית המאה ה-21 בממסד הקתולי, רבים מבין האנגליקנים יידי ישראל ציפו באמצע המאה ה-19 שהבישופות החדשה בירושלים תהיה הדיור קסיה בעלת החשיבות הגדולה ביותר ובעלת השפעה כלל עולמית. בעיניהם זו הייתה צריכה לתפוס את מקומה של רומא ושל האפיפיורות.¹⁴

סיכום

באמצעות המינוי ביטא הכס הקדוש את מדיניות הכנסייה בנוגע לשיבה אל המקורות היהודיים כערש הנצרות. עם זאת, דאגה הכנסייה לאינטרסים שלה בלוד, כמו גם לביסוס מעמדה כמאמצת של יהודים/עבריים קתולים. וזאת, בין השאר באמצעות הצבתה של אדית שטיין, שנספתה בשואה כנזירה יהודיה כרמליטית, כפטרונית הקדושה של קהילת העברים הקתולים ברחבי העולם.¹⁵

הבישוף גוריון היה מודע לרגישויות של משרתו. הוא ניסה לרצות את כולם, ונמנע מלנקוט עמדה בענייני תיאולוגיה או בסכסוך הישראלי-פלשתיני. גישה זו באה לידי ביטוי גם בבחירת מעמדו האזרחי האישי בישראל. רשמית, נמנה על אנשי הסגל הדיפלומטי של צרפת בארץ, סירב לאמץ אזרחות ישראלית ונסע ברכב עם לוחית זיהוי דיפלומטית. כשם שמעל מנזרו באבו גוש התנוסס דגל צרפת, גוריון עצמו היה 'דמות אקס-טריטוריאלי'." ימי הכהונה של שני הבישופים היהודים בירושלים, גוריון הקתולי ואלכסנדר הפרוטסטנטי, לא היו ארוכים. בעוד שגוריון כיהן רק כשנה וחצי, אלכסנדר כיהן כשלוש שנים. לשניהם היה חשוב להבליט את זהותם היהודית, אם כי מנקודות ראות שונות. לאחר מותו של אלכסנדר, מעולם לא עלה

בארץ, הם נמצאים בקו התפר שבין יהדות ונצרות ומעוררים עניין רב. שכן, בעיני רבים לא מספרם הוא שנחשב, אלא משמעותם הסמלית והאסוציאטיבית – לאור היחסים ההיסטוריים בין עם ישראל והכנסייה.

שלמי תודה: אני מבקש להודות בזאת לדוד נוי-האוס, SJ, מהמכון הפונטיפיקאלי בירושלים, וכן לאח ז'רום ולאחות מיכאלה, מהמנזר הבנדיקטיני באבו גוש, על עזרתם האדיבה.

לאחרונה: *Lettre*: Homélie à la Messe de sépulture, *Les amis de l'Abbaye d'Abu Gosh*, no. 33, Été 2005, p. 19.

9. A Short Interview with Bishop Jean-Baptiste Gourion, *The Hebrew Catholic*, no. 80, S. R. Israel, Spring-Summer 2004, pp. 5; 27.

10. Ordination épiscopale de Monseigneur Jean-Baptiste Gourion, Evêque auxiliaire de Jérusalem, Notre Dame de l'Arche d'Alliance, 9 novembre 2003. בחוברת זו, הכתובה בצרפתית ובעברית, תפילות המכוונות אל למעלה מ-30 קדושים.

11. Joël Rosenfeld, Récit d'un pèlerin Juif Catholique autour de l'ordination de Mgr Jean-Baptiste Gourion, *HaMikhtav*, no. 30, Juillet 2004 (Paris), pp. 11; 16. Cf. Gershon Nerel, Primitive Jewish Christians in the Modern Thought of Messianic Jews. In: Simon Claude Mimouni & F. Stanley Jones (eds.), *Le judéo-christianisme dans tous ses états*, Cerf, Paris 2001, pp. 399 - 425.

12. ראה י' בן דב, אבו גוש, יד יצחק בן צבי, ירושלים תשס"ג, עמ' 45. כן השווה באתר: <http://www.catholic-hierarchy.org/dioecese/d2161.html>

13. ראה מאמרי Hebrew Christian Associations in Ottoman Jerusalem Jewish Yeshua-Believers facing Church and Synagogue, *Revue des études juives*, Paris, vol. 161 (2002), pp. 431-457.

14. J. B. Cartwright, The Church of St. James: The Primitive Hebrew Christian Church of Jerusalem, London 1842, pp. vii-viii.

15. *The Hebrew Catholic (Publication of the Association of Hebrew Catholics)*, No. 78, Winter-Spring 2003, p. 1. Cf. at: <http://hebrewcatholic.org>

על כיסאו בישוף אחר ממוצא יהודי. נהפוך הוא: מאז 1976 שלושת הבישופים האנגלי-קנים הפלשתינים האחרונים בירושלים לא הסתירו את התקפותיהם על הציונות. באשר ליורשיו של יוחנן המטביל גוריון – רק ימים יגידו אם ימצאו ביניהם גם יהודים ומה יהא יחסם למדינת ישראל.

למרות שהעברים הקתולים, ולצדם גם היהודים המשיחיים, הם מיעוט שולי

הערות

1. ראה א' דיין, "המינוי החדש של האפיפיור: בישוף לעולים", הארץ, יום שלישי, 14 באוקטובר 2003, עמ' 4; ו' קלנר, "אבא גוריון", מעריב, סופ-שבוע, 17 באוקטובר 2003, עמ' 50-54.

2. ראה מאמרי Bishop Jean-Baptiste Gurion and Two Modern Yeshua-Movements, *Mishkan*, vol. 40 (2004): 57-63.

3. Mgr Jean-Baptiste Gourion ordonné évêque auxiliaire pour les catholiques hébreophones, *Jérusalem (Bulletin diocésain du Patriarcat Latin)*, vol. 69, no. 6, Nov.-Dec. 2003, pp. 255-260.

4. "נפטר הארכיבישוף ז'אן בטיסט גוריאן", זמן מבשרת, 30 ביוני 2005, עמ' 22. לליטורגיית האשכבה הוכנה חוברת מיוחדת בצרפתית ובעברית: Obsèques de Monseigneur Jean-Baptiste Gourion, Abbaye Sainte-Marie de la Résurrection, 28 Juin 2005.

5. ג' נראל, יהודים משיחיים בארץ ישראל (1917-1967): מגמות ותמורות בעיצוב זהות עצמית, עבודת דוקטור, החוג למדע הדתות, האוניברסיטה העברית בירושלים, 1996, עמ' 154-171.

6. Cf. Nechama Tec, *In the Lion's Den: The Life of Oswald Rufesien*, Oxford U.P., Oxford 1990. תרגום עברי: נחמה טק, בגוב האריות: פרשת חיו של אוסוולד רופאיזון, יד ושם, ירושלים תש"ס.

7. Sandro Magister, "Arab Patriarch Sabbah has an Auxiliary - But He Speaks Hebrew," http://213.92.16.98/http://ESW_articolo/0,2393,41875,00.html; וראה: <http://www.etrfi.org/Articles/Article2.htm>

8. דברי ההספד של הקרדינל Georges Cottier, OP התיאולוג של החצר האפיפיורית, שנאמרו בטקס האשכבה של גוריון ביום 28 ביוני 2005 פורסמו